

Wacław Potocki, *Transakcja wojny chocimskiej (redakcja druga, z rękopisu Czartoryskich nr 2079)*, opr. Jan Okoń, współpr. Michał Kuran (Bibliotheca Litteraria, t. 4), Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2024, ss. 521, ISBN (oprawa miękka) 978-83-8331-657-4, ISBN (e-book) 978-83-8331-658-1.

[Wacław Potocki, *Account of the Chocim War (second edition, based on the Czartoryski manuscript no. 2079)*, ed. Jan Okoń, collab. Michał Kuran (Bibliotheca Litteraria, vol. 4), University of Łódź Press, Łódź 2024, 521 pp., ISBN (paperback) 978-83-8331-657-4, ISBN (e-book) 978-83-8331-658-1]

Edycja drugiej redakcji *Transakcji wojny chocimskiej* Wacława Potockiego była przedsięwzięciem bardzo potrzebnym i co należy stwierdzić na samym początku, projektem wielce udanym. Jest to praca ważna, umożliwiająca nowe odczytanie, ale i uzupełnianie przekazu tego największego polskiego dzieła epickiego XVII w.

W tym miejscu trzeba podziękować edytorowi Janowi Okoniowi oraz współpracującemu z nim Michałowi Kuranowi. Ich praca była ogromna: trwała ćwierć wieku, w działaniach przygotowawczych w latach 2003–2005 uczestniczyły także studentki seminarium z edytorstwa: Katarzyna Gorzkowska, Dorota Stępień, Anna Borkowska i Anna Kotowska. Jest to przykład korzyści wynikających z pracy zespołowej i przygotowywania do sztuki edytorskiej.

We wstępie wydawca przedstawia dzieje konfliktu Rzeczypospolitej z Państwem Osmańskim, omawia przygotowania i plany tureckie, opisuje pole bitwy i przebieg starć, kończąc tę część uwagami o traktacie pokojowym spod Chocimia. Dobór literatury przedmiotu jest satysfakcjonujący, choć trzeba się upomnieć o pracę Michała Paradowskiego *The Khotyn Campaign of 1621*¹. Książka ta ukazała się tuż przed publikacją *Transakcji*, przynosi jednak nowe spojrzenie na to starcie. W dalszej części wstępu znajdujemy rozważania o dyskursie Potockiego z innym ważnym poetą epoki, Samuelem Twardowskim, opis uwarunkowań historycznych i genetycznych utworu, analizę redakcji drugiej oraz przesłania poematu.

Odrębny podrozdział zawiera omówienie znaczenia wielkich bohaterów dla poematu, przede wszystkim Jana Karola Chodkiewicza. Wstęp kończą uwagi na temat narracji poematu, języka i transkrypcji tekstu. Szkoda, że nie pojawiły się spostrzeżenia na temat samego pisma, którego przykłady ukazane zostały w ilustracjach. Musimy zadowolnić się informacjami o kopistach, a wydaje się, że analiza duktu i grafii mogłaby prowadzić do uzyskania pewnych uzupełniających danych.

¹ Michał PARADOWSKI, *The Khotyn Campaign of 1621: Polish, Lithuanian and Cossack Armies against the Ottoman Empire* (Century of the Soldier, 1618–1721, vol. 107), Warwick 2023.

Język Potockiego jest piękny, ale i trudny. Wydawca w jednym z podrozdziałów wstępu zwraca uwagę na jego dwoistość: z jednej strony poeta to purysta, z drugiej innowator, lubiący nowości, zderzenia patosu i potoczności.

Określenie zasad edycji umieszczono na końcu dzieła, w komentarzu edytorskim. Tam również miejsce znalazł słownik, potrzebny do zrozumienia poematu. W transkrypcji wydawca dokonał wyboru pewnych cech języka, lecz zarazem wprowadził pisownię współczesną. Jak sam ocenił, pewne działania, np. w obszarze dotyczącym fonetyki Potockiego, mogą trochę utrudnić lekturę (s. 451).

W komentarzu znajdujemy także analizę zmian tekstu drugiej redakcji w stosunku do redakcji pierwszej. Były to zmiany istotne, przede wszystkim zostały wprowadzone odniesienia do aktualnej sytuacji, ale było to również „szlifowanie” tekstu, przygotowanie go do spodziewanego druku. Uważny czytelnik, porównując obie redakcje, wychwyci pewne zmiany zachodzące w staropolskim języku.

Dla historyka *Transakcje* przynoszą sporo materiału biograficznego. Przykładem może być *Przemowa* na s. 49–74, czyli *karty darowane* Janowi Lipskiemu, staroście czchowskiemu, zięciowi Waclawa Potockiego. Jest to pochlebny życiorys Lipskiego z wieloma szczegółami, anegdotami, uzupełnieniami, których próżno by szukać w oficjalnych dokumentach.

Warsztat historyczny Potockiego został przez niego samego opisany w tytule dzieła, *Transakcja powstała z: różnych jako manuskryptów i diaryuszów, tak z relacyj ludzi starych, którzy tam byli praesentes, ale osobliwie z tradycyi [...] Pana Jakuba Sobieskiego*, (s. 39 nlb). Jak przypomniła Zofia Trawicka, właśnie relacje Jakuba Sobieskiego o wojnie chocimskiej do dziś uważane są za „najdokładniejsze i najbardziej wiarygodne”².

Potocki, jak sam przyznaje, wykorzystywał relacje. Dobrym przykładem jest właśnie Jan Lipski, opis jego starcia z Arabem (s. 296). Dowiadujemy się o stroju przeciwnika, początku walki, o tym, że obojczyk wytrzymał pchnięcie dzidą, potem Arab chciał „pchnąć szablą Lipskiego kęs kirysu niży”, ale ten się obronił i ugodził go pałaszem. Podobnie sprawa przedstawia się z opisem śmierci Mikołaja Zenowicza, ukazanej dokładnie (s. 299); przykładów takich jest wiele. To cenne ułamki opowieści weteranów, pewnie zasłyszane przez Potockiego i przerobione dla potrzeb utworu.

Oprócz wielkiej historii militarnej utwór skrzy się drobnymi, ale przecież znaczącymi uwagami; dla falerysty istotna będzie wzmianka, że w przededniu wyprawy nasi „już złote po chorągwiach wyszywają krzyże” (s. 151, 241). Z kolei opis zimy, gdy „[n]asz starzec przy kominie grzanki w piwie topi”, ożywia naszą wiedzę o zwyczajach kulinarnym epoki (s. 156). Jest też informacja o udziale Szwedów w pułku Jana Weihera, w tym przypadku chodzi zapewne o wiernych Zygmuntowi III uchodźców (s. 193, 230). Długa wypowiedź tego Jana Weihera (s. 306), jego ocena wartości bojowej Turków, przynosi też drobne uszczegółowienie jego biografii, wspomina tam bowiem o swoich dawnych walkach z tym przeciwnikiem (s. 306). Jan Weiher i Stanisław Konarski występują zawsze razem (s. 307, 309, 311). Nic w tym dziwnego, już w 1598 r. wspólnie walczyli pod Stegeborgiem. Przykłady takie, drobne, ale przydatne, można by jeszcze mnożyć.

² Zofia TRAWICKA, *Jakub Sobieski 1591–1646. Studium z dziejów warstwy magnackiej w Polsce doby Wazów*, Kraków 2007, s. 100.

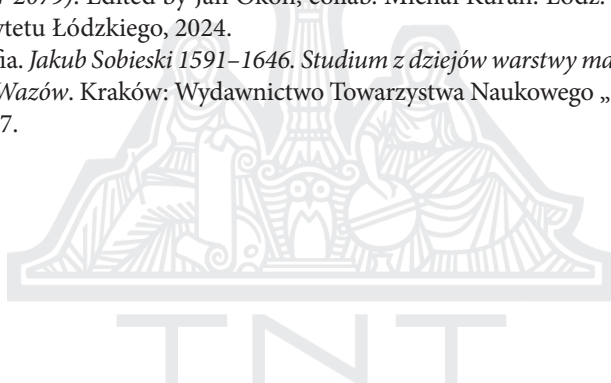
Odrębnego studium wymaga kwestia wykorzystywania fraz z *Transakcyi* w innych utworach Wacława Potockiego w formie autocytatów³. Jest to kwestia wykraczająca poza cele stawiane tej edycji. Raz jeszcze należy podkreślić bardzo wysoki kunszt edytorski wydawcy.

Wojciech Krawczuk*

 <https://orcid.org/0000-0001-9191-9415>

BIBLIOGRAFIA

- Paradowski, Michał. *The Khotyn Campaign of 1621: Polish, Lithuanian and Cossack Armies against the Ottoman Empire*. Warwick: Helion & Company, 2023.
- Potocki, Wacław. *Muza polska na tryumfalny wjazd najjaśniejszego Jana III*. Edited by Adam Karpiński. Warszawa: Instytut Badań Literackich PAN, 1996.
- Potocki, Wacław. *Transakcyjia wojny chocimskiej (redakcja druga, z rękopisu Czartoryskich nr 2079)*. Edited by Jan Okoń, collab. Michał Kuran. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2024.
- Trawicka, Zofia. *Jakub Sobieski 1591–1646. Studium z dziejów warstwy magnackiej w Polsce doby Wazów*. Kraków: Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego „Societas Vistulana”, 2007.

³ Wacław POTOCKI, *Muza polska na tryumfalny wjazd najjaśniejszego Jana III*, wyd. Adam KARPİŃSKI (Biblioteka Pisarzy Staropolskich, t. 4), Warszawa 1996, s. 6–7.

* Instytut Historii, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

 wojciech.krawczuk@uj.edu.pl